

Kär och galen

Ur mormors dagbok 1918–1920

BIRGITTA MEURLING är professor i etnologi vid institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Uppsala universitet. Hennes forskningsområden omfattar bl.a. prästerlig kultur, utbildning och kön/genus samt synen på olika kroppsideal i ett kulturvetenskapligt perspektiv. Hon har även intresserat sig för genusperspektiv inom museologi och museiverksamhet, liksom för upplevelseturism och folklöre. Hennes senaste forskningsprojekt handlar om kön, kläder och performance i Svenska kyrkan.

Några oansenliga anteckningsböcker med svarta vaxdukspärrar öppnade ett fönster mot en förlorad värld, när jag som gymnasist fann dem hemma i en låda. Det var min mormors dagböcker. Den 29 december 1918 kl. 1 på natten skriver hon: ”Jag borde ju egentligen gå och lägga mig, som en snäll flicka ägnar och anstår, och nog är jag trött, men jag vet inte, vad det kommer åt mig i natt, jag hittade den här boken oskriven i en låda, och det kom över mig en sådan lust, att som förr, när jag gick i skolan, skriva dagbok.” Naturligtvis blev jag hängande med näsan över mormor Esthers dagböcker och undan för undan framträdde en för mig ny bild av henne. Den där decembernatten 1918 var hon en kvinna med såväl ett förflutet som en framtid.

Det förflutna bestod bland annat av hennes år i Berlin på 1910-talet. Dit reste hon för att arbeta som kontorsfröken och öva upp sin tyska. Det borde hon aldrig ha gjort, eftersom det kom ett helt världskrig emellan henne och hennes nyfunna berlinerkärlek. Han stupade på ett slagfält någonstans i Europa och Esther fick åka hem och sprätta upp sina omsorgsfullt broderade monogram på brudlinnet. Sorgen ruvade tung över föräldrahemmet på Hörngatan i Norrköping. Men så gjorde framtiden entré i form av en ung man med ambitioner, en jur.stud. från Uppsala och Esther blev ånyo bedårad, förlorad, förledd...

Dagböckerna består till stor del av en förälskad ung kvinnas lovsång till sin älskade, men ger också upplysningar om vardagslivet i textilstaden Norrköping, i kungliga huvudstaden och framför allt om studentlivet i Uppsala. Där sjungs det Gluntar och serenader, det gås på nation och bio, det äts i matlag och det görs inköp

av förnödenheter samt en och annan lyxartikel. Hyresvärdinnor håller ett vakan- de öga på sina hyresgäster, men kan ändå inte förhindra att kärlek och erotik blomst- rar.

I dagboksanteckningar från den 7 april 1920 får man exempelvis veta att det är svårt att få tag på grädde i Uppsala denna påsk, men att det däremot går bra att eki- pera sig. Esthers älskade Manne köper en ny, dyr krage för 2,30 kr, varvid han und- slipper sig kraftuttrycket ”Järnvägar!”. Detta är nämligen inte pengar man snyter ur näsan utan vidare, men smakar det, så kostar det. I påskpresent förärrar Manne sin käresta en blomstergrupp med krokus- ar, en keramikkruka och boken *Inled mig i frestelse*. Den senare torde vara Frank Hellers roman, som gavs ut 1919. Ur denna bok idkar nu det unga paret högläs- ning.

INLED MIG I FRESTELSE...

Ja, nog blev Esther inledd i frestelse alltid. Visserligen njöt hon av sin djupa föräls- kelse, men den hade en baksida: en ärbar fröken borde vänta med att bejaka den fy- siska sidan av kärleken tills hon blivit fru. Esther återkommer till detta flera gånger i sin dagbok. ”Jag vet ju, att om andra människor skulle veta, hur vår kärlek är, skulle de ogilla den och finna något i den, som inte finns där...”, skriver hon den 14 april 1919. Och den 16 september samma år: ”Det är bara så svårt att vi inte få ge varandra hela vår kärlek, det längta vi båda efter...” Hon längtar efter att ”få vara hos” eller ”nära” sin älskade. Det framgår också att avhållsamheten är ett ideal som de unga tu har svårt att efterleva och ofta får Esther dåligt samvete, när de inte lyckas. Hon anklagar då sig själv, inte

sin älskade Manne, för att vara alltför im- pulsiv. Som här den 23 april 1919:

Men det får inte ske mera hädanefter!! Jag måste behärska mig, ty jag antar att det är jag med mina häftiga känslor som rör för det. Och det får inte alls bli så, aldrig – än så länge. För varje gång blir längtan att få rå om varandra helt, större och kanske händer det så, att det, som inte får ske, ändå sker. Och det vore något förfärligt! Då är det mitt fel! Naturligtvis!

Varför det skulle vara Esthers ”fel” och inte bägge parter är svårt att förstå. Kan det vara föreställningen att kvinnor står närmare naturen än män som spökar? Kvinnor som likt skogsrän förför och fördärvar oskyldiga män? Men det skulle ju likaväl ha kunnat vara idén om män- nens förmodat råa och djuriska sexualitet, som fungerat som förklaringsmodell i detta sammanhang (Frykman & Löfgren 1979).

Det är för övrigt i Mannes mun, inte sin egen, som Esther lägger oron för en önskad graviditet. Den 7 april 1920 skriver hon – för första och sista gången med rött bläck – att Manne försäkrat henne att han älskar henne ännu mer än förut, men att de inte längre kan ”hålla av varandra” som de brukat. Det är helt enkelt för ris- kabelt; ”...han vill ej att något skall hända mig”. Visserligen har de fattat detta beslut många gånger förr, ”men vi ha i alla fall inte hållit vad vi kommit överens om”. Inte heller nu tycks föresatsen ha varit ge- nomförbar:

Det kom stora tårar i min älsklings ögon då han talade. Så kysste vi varandra och gick hem till oss igen. Hur det sedan gick vet jag inte mera. Jag vet bara att vi helt hastigt var varandras en enda sekund. Men för sista gången.

Den 7 april 1920 är också sista gången Esther skriver i sin dagbok. Hur det gick med avhållsamheten fortsättningsvis får vi alltså inte veta. Men 1923 gifte hon sig

äntligen med Manne och tre döttrar kom att födas inom detta äktenskap. Den yngsta dog vid födseln.

MINNET AV MORMOR

Innehållet i min mormors dagböcker förvånade och generade mig en smula, när jag som gymnasist läste dem. Det kändes nästan som om jag tjuvkikade på henne genom nyckelhålet. Frågan är om hon tänkt sig att någon någonsin skulle läsa vad hon skrivit. Idag läser jag dagböckerna – och tjuvtittar frejdigt som nyfiken etnolog (jfr Ehn & Löfgren 2001) – med delvis andra ögon. Bland annat funderar jag på vad dessa anteckningar berättar om ett ungt pars genuskontrakt omkring 1920 (Hirdman 1988). Föga överraskande framstår Esther, när hon själv håller i pennen, som mer aktiv i sina val, än vad minnesbilden av henne ger vid handen. Tveklöst beundrar hon sin fästman och blivande make och visst underordnar hon sig honom. Men när det exempelvis gäller hennes syn på erotiken i studentlyan i Uppsala, förefaller hon inte vara den blott passiva och mottagande parten. Kanske hade hennes berlinerkärlek gett henne erfarenheter som hennes systrar saknade, kanske hennes agerande inte var så ovanligt bland borgerlighetens döttrar, som vi ibland tycks tro.

Esthers beskrivning av Manne är givetvis den förälskade unga kvinnans föga neutrala blick på den älskade. Och jag kan inte låta bli att le åt beskrivningen av den känslige unge mannen med tårar i ögonen, den smärte yngling, vars kropp Esther åträdde, den man som för sina barnbarn har beskrivits som en patriark och hustryann, den man som med tiden blev en korpulent farbror och rådman.

Mormor Esther dog i mitten av 1950-talet och hann aldrig träffa sina barnbarn. Men hon lever kvar i familjefolkloren, smyckena, silverskorna, fotografierna och porträttet som målades efter hennes död och som nu hänger på väggen i min matsal. Hennes osynliga närvaro kan också förnimmas i det älskade sommarhuset under ekarna vid Glan. I detta hus, som byggdes 1907, ligger också hennes tunna tjugotalsbrudklänning pietetsfullt hopvikt i en kartong.

REFERENSER

- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 2001. *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerup.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1979. *Den kultiverade människan*. Lund: Liber Läromedel.
- Heller, Frank, 1919. *Inled mig i frestelse*. Stockholm: Dahlberg.
- Hirdman, Yvonne, 1988. "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3.
- Södergren, Esther (1895–1956). *Dagböcker 1918–1920*. (Otryckt källa i författarens ägo.)

SUMMARY

Crazy and in Love
From Grandma's Diary 1918–1920

When reading my grandmother's diary, written 1918–1920, I became acquainted with her as a person whom I never knew. In the familyfolklore, she is described as a rather passive woman, subordinated to her husband. In her diaries we meet a young woman, who had spent some time in Berlin, lost her fiancé in World War I, returned to Sweden and fallen in love with a young student of law in Uppsala. Her text describes the everyday life, but also her thoughts about having a sexlife or not with her boyfriend. She is here an active part and does not wait until she is married, although she risks getting pregnant. By reading the diary, the notion of my passive grandmother totally faded away.